

CÂNTURILE DIVINE ALE LUI ZARATHUSTRA

Învățăturile, filosofia și misiunea Profetului
revelate în textele sacre ale zoroastrismului,
prima religie monoteistă a lumii
AVESTA – YASNA – ĠĀTHA

Cuvânt-înainte:
M. N. DHALLA

Traducere și note:
RADU DUMA

EDITURA HERALD
București

Cuprins

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI	7
CUVÂNT-ÎNAINTE	15
I. Scurtă privire istorică	15
II. Sursele	18
III. Airyana-Vaeja	24
IV. Perioada gathică. Zarathustra	27

CÂNTURILE DIVINE ALE LUI ZARATHUSTRA (*GĀTHA*)

INTRODUCERE	49
1. <i>GĀTHA</i> AHUNAVAITI	52
YASNA XXVIII	
<i>≈Rugăciuni pentru dobândirea Harului și a cuvintelor revelației≈</i>	53
YASNA XXIX	
<i>≈Tânguirea vitelor. Chemarea lui Zarathustra. Rugăciunea lui pentru a căpăta ajutor≈</i>	57
YASNA XXX	
<i>≈Doctrina dualismului≈</i>	61
YASNA XXXI	
<i>≈Progresul și luptele mișcării≈</i>	67
YASNA XXXII	
<i>≈Lupta continuă, iar evenimentele au sorți schimbători≈</i>	74

YASNA XXXIII	
<i>≈Rugăciuni și speranțe, dedicare de sine≈</i>	80
YASNA XXXIV	86
2. GĀTHA UŠTAVAITI	91
YASNA XLIII	
<i>≈Se vestește mântuire pentru credincioși. Reflecțiile lui Zarathustra despre gloria și Bunătatea lui Ahura≈</i>	93
YASNA XLIV	
<i>≈Întrebări adresate lui Ahura cu mulțumire și devoțiune≈</i>	98
YASNA XLV	
<i>≈Doctrina dualismului. Închinăciune lui Ahura Mazda≈</i>	104
YASNA XLVI	
<i>≈Suferințe, speranțe și invocări≈</i>	108
3. GĀTHA SPENTA-MAINYU	114
YASNA XLVII	
<i>≈Bunătatea lui Ahura≈</i>	114
YASNA XLVIII	
<i>≈Prevestirea luptelor. Rugăciuni pentru învingători și apărători≈</i>	116
YASNA XLIX	
<i>≈Răsturnări și speranțe. Cinstire lui Frashaoshtra și altor conducători≈</i>	122
YASNA L	127

4. GĂTHA VOHUKHŠATHRĂ	132
YASNA LI	
<i>≈Îndrumări și chemări pentru</i>	
<i>o adunare de credincioși≈</i>	132
5. GĂTHA VAHIŠTŌIŠTI	139
YASNA LIII	140

ANEXE

MĂRTURII DESPRE ZARATHUSTRA	147
I. HERODOT	147
II. PLUTARH	151
III. STRABON	154
IV. DIOGENE LAERTIOS	156
DATE ISTORICE CARE AU LEGĂTURĂ	
CU ZOROASTRISMUL	157
A. ÎNAINTEA EREI CREȘTINE	157
B. DUPĂ ERA CREȘTINĂ	157
GLOSAR DE TERMENI ZOROASTRIENI	161
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	181
1) AVESTA, GĂTHA ȘI LITERATURA AVESTICĂ	181
2) ZARATHUSTRA ȘI ZOROASTRISMUL	183

CUVÂNT-ÎNAINTE

Vechiul Iran a avut o religie ce a precedat zoroastrismul din punct de vedere temporal. Specialiștii numesc această perioadă *pre-gathică*, deoarece începutul acesteia se pierde departe, în Antichitate, iar venirea lui Zarathustra¹ îi pune capăt. În general, istoria zoroastrismului este abordată din perspectivă lingvistică. Cele mai vechi documente zoroastriene sunt *gāthele*, scrise în dialectul gathic. Acestea reprezintă perioada cea mai timpurie a religiei lui Zarathustra.

I. SCURTĂ PRIVIRE ISTORICĂ

Perioada în care a trăit Zarathustra este un subiect foarte disputat. Cu aproximativ o mie de ani înaintea erei creștine, Zarathustra revoluționează viața religioasă a iranienilor.

¹ Termenii tehnici care apar în vechea literatură iraniană au suferit schimbări succesive în funcție de limba folosită în decursul diferitelor perioade istorice: avestică, pahlavi sau gathică. De pildă, Ahura Mazda din perioadele gathică și avestică devine Ormuzd în perioada pahlavi. Angra Mainyu ia forma de Ahriman în perioadele ulterioare. Avesticul Vohū Manah se transformă în pahlaviul Vohuman și în persanul Bahman. În întrebuințarea frecventă a numelui profetului nu s-a făcut deosebirea între formele avestică, pahlavi sau persană scriind Zarathustra pentru prima, Zaratusht pentru pahlavi și Zartusht pentru persană, așa cum apar de fapt în aceste limbi, ci a fost adoptată forma mult mai familiară de Zarathustra. În mod similar, am numit religia profetului *zoroastrism*, plecând de la Zoroastru, numele dat profetului de către greci. Pentru simplificare, a fost evitată folosirea diacriticelor, preferând simpla transcriere a numelor ființelor cerești, personalităților sau operelor atunci când acestea apar în text.

Religia pre-gathică a Iranului a fost o mișcare amplă, în care gândirea religioasă s-a insinuat epoci de-a rândul pentru ca, în final, să atingă nivelul cel mai înalt. Altfel spus, această religie reprezintă evoluția cugetării religioase a multor oameni și a multor epoci; cea a lui Zarathustra este creația unui singur om și a unei singure perioade. Acest profet din Iran instituie o nouă religie. În religia pre-gathică, tendința cugetării este de trecere de la ceea ce este complex la ceea ce este simplu, de la concret la abstract, și totuși se află cel mai departe de treapta ideală. Pe de altă parte, așa cum este propovăduit în Gătha, zoroastrismul constituie întruchiparea a ceea ce este simplu și a ceea ce este abstract. Este împlinirea idealului. Este forma căreia i se vor conforma generațiile viitoare. Devierea de la aceasta înseamnă degenerarea vieții religioase. Această a doua perioadă este numită „gathică”.

Declinul limbii în care Zarathustra a compus cânturile sale nemuritoare survine repede, iar succesorii săi scriu acum în dialectul avestic, care îl înlocuiește pe cel gathic. Rămâne de acum înainte limba scrisă a zoroastrienilor până în ultimele zile ale parților, când pahlavi ajunge limba de Curte a Sasanizilor. Vasta literatură a zoroastrismului este scrisă în avestică. Această perioadă, pe care am numit-o perioada avestică târzie, se întinde până la începutul epocii pahlavi și trece dincolo de ea. Când cele două perioade ajung să se suprapună, adesea este greu să se determine dacă o anumită etapă a gândirii religioase se află de o parte sau de cealaltă a liniei ce le desparte. Scrierile avestice nu mai există în forma în care au fost redactate în perioada avestică. Acestea au fost risipite de furtuna ce a răvășit Persia atunci când Alexandru cel Mare a cucerit această țară și i-a zguduit edificiul religios până la temelie. Forma în care textele avestice au supraviețuit până în

zilele noastre este cea care li s-a dat în perioada pahlavi. Artiștii angajați să restaureze edificiul dăruit apartin perioadei pahlavi, dar materialele folosite provin din sursele avestice.

Perioada pahlavi, a patra în succesiune, se întinde pe aproape opt secole. Deși este cea mai productivă sub domnia Sasanizilor, ea nu se încheie odată cu ultimul dintre imperiile zoroastriene, ci îi supraviețuiește încă cel puțin trei secole în Persia musulmană. Deși pahlavi a înlocuit avestica, scrierile timpurii compuse în vechea limbă nu au încetat să influențeze scriitorii pahlavi. De fapt, unele dintre cele mai importante scrieri pahlavi sunt fie versiuni ale unor scrieri avestice acum pierdute, fie au o concepție inspirată din surse avestice. Astfel, *Bundahish* scris în pahlavi este rezumatul scrierii avestice *Damat Nask*, care ulterior s-a pierdut. În mod similar, nu puține dintre scrierile pahlavi compuse cu două sau trei secole după cucerirea Persiei de către arabi păstrează cu strășnicie tradiția transmisă de Persia sasanidă. Acestea sunt caracterizate prin două straturi de gândire, unul tradițional, iar celălalt reprezentând o nouă gândire contemporană cu epoca autorului. De pildă, scrierea *Menuk-i Khrat* trădează o influență musulmană atunci când predică fatalismul, dar altfel exprimă cu fidelitate credințele Bisericii Ortodoxe sasanide. Această întrețesere a vechilor idei cu cele noi, precum și interpolările și adăugirile scriitorilor de mai târziu din scrierile generațiilor anterioare, fac deseori imposibil să se discearnă între opiniile și ideile diferitelor perioade.

Au trecut mai bine de o mie trei sute de ani de la distrugerea ultimului dintre imperiile zoroastriene. Din acel moment trebuie să se consemneze istoria rămășițelor zoroastriene rămase în Persia și coloniștii de această credință din India.

Zoroastrismul decade odată cu puterea politică zoroastriană, urmând o lungă perioadă de obscuritate și decadență¹.

II. SURSELE

Cele mai vechi consemnări autohtone despre Zarathustra sunt încorporate în textele sacre în care profetul și discipolii săi direcți au expus noua religie. Acestea sunt oferite de literatura avestică, care este urmată de scrierile pahlavi și pazend și, în cele din urmă, de scrierile în persana modernă până spre sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Despre Zarathustra și învățăturile sale au scris și alte popoare, de diferite credințe și naționalități, din cele mai vechi timpuri până în epoca modernă. Grecii, romanii și creștinii în Occident și indienii, evreii, arabii, sirienii, armenii și chinezii în Orient au avut o contribuție însemnată la fondul de informații pe această temă. Zarathustra a fondat o nouă religie și vom începe prin luarea în considerare a informațiilor care pot fi culese din *Avesta*, cea mai veche literatură produsă de Iran.

Nask-urile avestice. Tradiția pune pe seama lui Zarathustra o literatură abundantă. Pliniu susține că marele filosof Hermippos a studiat în jur de 2 000 000 de versuri compuse de Zarathustra². Istoricii arabi Tabari și Masudi afirmă că textele zoroastriene au fost copiate pe 12 000 de piei de vițel³. Tradiția parsi vorbește despre 21 de volume (*nask*⁴) scrise de Zarathustra. Se spune că acestea cuprindeau informații cu

¹ În timpul guvernării britanice din India și sub protecția ei, zoroastrismul a reapărut odată cu prosperitatea comunității parsi.

² Hadokht Nask, 30.2.1.

³ Anale, I. 675; Masudi, ed. Barbier de Meynard, 2. 123.

⁴ *Avesta*, care a fost păstrată de parsi, reprezintă doar un sfert din opera primitivă, cea care constituia cartea sacră a perșilor sasanizi. Acea operă conținea

privire la religie, filosofie, etică, medicină și diferite științe. Regele Viștaspa a comandat două copii ale acestor texte sacre și le-a depozitat în bibliotecile Dizh-i Nipisht și Ganj-i Shapigan¹. Una dintre aceste copii a pierit în flăcări atunci când Alexandru a incendiat palatul regal din Persepolis². Tradiția susține că cealaltă copie a fost luată de cuceritori în propria lor țară, unde a fost tradusă în greacă³.

Strângerea acestor texte risipite a început sub domnia ultimului dintre regii Arsacizi⁴ și s-a încheiat la începutul perioadei sasanide. Cele douăzeci și unu de *nask*-uri avestice au fost alcătuite în mod artificial pentru a corespunde celor douăzeci și unu de cuvinte ale formulei *Ahura Vairya*. Mantra sfântă este alcătuită din trei rânduri, iar cele douăzeci și unu de *nask*-uri au fost împărțite la rândul lor în trei părți egale de câte șapte fiecare pentru a corespunde acestora. Aceste trei părți sunt clasificate în felul următor: *Gasarik*, adică aparținând Găthelor sau imnurilor religioase, *Hadha Mansarik*, care, așa cum susține *Dēnkard*⁵, este intermediară între cea gathică și ultima diviziune, respectiv *Datik*, cea care ține de lege⁶. Se estimează că cele douăzeci și unu de volume conțin neau un text de 345 700 de cuvinte.

21 de *nask*-uri, termen care înseamnă „buchet” și care se poate traduce prin „carte” sau „volum”.

¹ Dk., vol. 9. p. 577.

² Diodor, 17. 72; Curtius, 5. 7; Dk., vol. 9, p. 569.

³ Dk., vol. 9, p. 569.

⁴ Dinastie de regi ai Parției (250 î.Hr. – 224 d.Hr.), întemeiată de Arsaces.

⁵ Dk. 8, 1, 7. [*Dēnkard* (lit., texte religioase”), scrisă în Pahlavi, reprezintă un compendiu, o dare de seamă a religiei mazdeene ce datează din secolul X].

⁶ Vezi Geldner, *Avesta Literature*, tr. de Mackichan în *Avesta, Pahlavi, and Ancient Persian Studies in honour of Dastur Peshotanji B Sanjana*, p. 31.

**CÂNTURILE DIVINE
ALE LUI ZARATHUSTRA
(GĀTHĀ)**

Introducere

Cele șaptesprezece Cânturi sau Imnuri (*Gātha*) cuprinse în secțiunea *Yasna* din *Avesta* și atribuite lui Zarathustra reprezintă partea cea mai veche din întreaga *Avesta*. Cuvântul „gātha” este derivat de la verbul *gā*, zend sau sanscrit, și foarte frecvent întâlnit în *Rig Veda*. În zend este folosit exclusiv pentru Cânturile divine zoroastriene, cărora le este asociată o adâncă reverență. Aceste gātha fac parte din *Yasna*, marea carte liturgică din *Avesta*, și ocupă capitolele XXVIII–XXXII și XLII–LII. Sunt șaptesprezece la număr, împărțite în cinci grupe; prima grupă conține șapte Cânturi; a doua și a treia, câte patru Cânturi fiecare; a patra și a cincea, un singur Cânt.

Fiecare gātha formează un întreg distinct și poartă un nume special. Toate sunt scrise într-un singur dialect și, evident, aparțin aceleiași perioade, dacă nu cumva și aceluiași autor. Este adevărat că pe alocuri pot fi identificate anumite interferențe, doctrinare sau istorice, și de aici deduse interpoalări ulterioare, dar acestea nu sunt suficient de semnificative pentru a afecta omogenitatea ansamblului.

Cele șaptesprezece gātha sunt împărțite în cinci secțiuni:

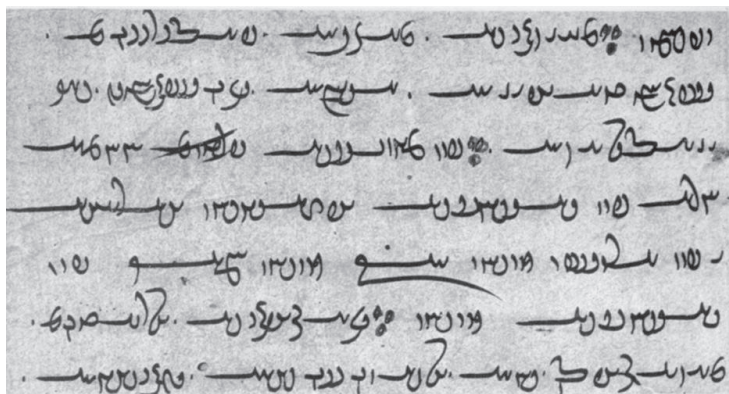
Denumirea secțiunii	Numărul capitolelor	Număr de versuri
<i>Ahunavaiti</i> „Ale lui Ahuna”	XXVIII–XXXIV	100
<i>Uštavaiti</i> „Despre fericire”	XLIII–XLVI	66

<i>Spenta Mainyu</i> „Duhul răsplătirii”	XLVII-L	41
<i>Vohu Khshathra</i> „Buna stăpânire”	LI	22
<i>Vahištōišti</i> „Cel mai iubit”	LIII	9

Ordinea secvențială a imnurilor este întreruptă de *Yasna Haptanghati* (cap. XXXV–XLI); deși în ansamblul ei este redactată în proză, aceasta este sub raport lingvistic la fel de veche ca *Gātha* și alte două imnuri minore din *Yasna* (XLII și LII).

*

Cele cinci *gātha* ale lui Zarathustra și ale urmașilor săi imediați sunt plasate înaintea celorlalte părți din *Yasna* după criteriul vechimii lor mai mari. Acestea sunt cele mai timpurii scrieri cunoscute și, fără îndoială, reprezintă creația unui mic grup de oameni influenți (ale căror nume sunt pomenite ici și colo în cuprinsul cânturilor).

Ceea ce le particularizează înainte de orice este faptul că Zarathustra, care peste tot în altă parte în *Avesta* e prezentat aproape ca un semizeu, aici apare ca un om care luptă și suferă. Deși este profet sau învățător divin, cânturile îl înfățișează în toată dimensiunea lui omenească.

În al doilea rând, trebuie evidențiat tonul lor istoric. Doctrinile și predicile pe care imnurile le cuprind fac referire la o mișcare religioasă reală ce a fost contemporană cu perioada compunerii lor, iar mișcarea aceea a fost profundă și pură în cel mai înalt grad. În consecință, tonul cânturilor este grav peste tot. Aspectele mitologice sunt reduse la maxim, iar vecii zei arieni, care vor reapărea în yasna ulterioare, sunt, cu excepția unuia, în totalitate absenți. Mișcarea, cu tendințele ei reformatoare, pare să-i fi exclus, nu neapărat cu o intenție definită, ci doar pentru că le acorda o importanță minoră în raport cu marile adevăruri predicate de noua religie.

Impresia generală este că avem în față o antologie ce a fost alcătuită, probabil, din dorința de a ajuta naturile spirituale și morală ale oamenilor cărora le era adresată, prin ceva ce lumea încă nu văzuse. Se poate afirma că nicăieri în altă parte nu se găsesc urme ale unei asemenea înalte credințe așa cum există în perioada în care au apărut aceste gâthă sau înainte de ele, cu excepția scrierilor semite.

Oriunde speculația teozofică este pusă în cuvinte, se face dovada unei mari profunzimi. Nu trebuie uitat niciun moment că aceste gâthă ale lui Zarathustra sunt doar rămășițele unei opere vaste, iar dacă aceste fragmente impresionează prin adâncimea lor speculativă, nu este greu de imaginat cum arăta întregul.

I. GĀTHA AHUNAVAITI

Această gātha este formată din șapte cânturi; fiecare cânt ocupă un capitol al *Yasna* XXVIII–XXXIV, numit *hā*, un cuvânt ce semnifică „parte”, „porțiune”. Gātha își ia numele de la similaritatea metrului ei cu acela al formulei Ahuna¹-vairya, care se găsește la începutul *Yasna*. Ahuna este forma parsi a marelui nume Ahura Mazda² și corespunde vedicului Asura. Gātha prezintă o mare omogenitate, dar cum materialul ei este omogen și cu acela al celorlalte imnuri, își datorează, probabil, existența ca grup distinct de cânturi forme sale metrice.

Vechimea acestei gātha este considerabilă, fiind probabil contemporană cu Zarathustra însuși; totuși, unele părți par să fie puse în gurile însoțitorilor și discipolilor săi apropiați. Unii cercetători se îndoiesc de faptul că în anturajul imediat al înțeleptului exista cineva capabil să compună Cânturi ca acestea fără să fie ajutat; în schimb, este cert că unii discipoli

¹ M. Darmesteter explică substituirea literei *n* în parsi cu *r* din iraniana veche printr-o ingenioasă teorie: el arată mai întâi că toate scrierile religioase în parsi erau, înainte de toate, transcrieri din pahlavi, și arată, de asemenea, că scribii parsi au înțeles greșit caracterul polifonic pe care îl reprezintă *n*, care, și aici, ca și în multe alte locuri, ar trebui citit *r*. Acesta este un bun exemplu al extraordinarei ambiguități a limbii pahlavi, care este singurul mediu prin care vechea zend a fost transmisă generațiilor ulterioare.

² „Cele două epiteze ale zeului suprem din vechiul Iran, *mazda* și *ahura*, ar putea să se refere la cele două funcțiuni ale sale: ca zeu sacrificator primordial, care prin jertfa sa divină a creat cosmosul (lumea ordonată) și tot ce se află în acesta, și ca stăpânitor al universului. În plus, ca zeu al cerului el este deopotrivă tatăl și consortul lui Ārmaiti, «geniul» pământului, care, atunci când este fecundată de către cer printr-un act de unire sexuală incestuoasă, produce «lucrările» sale în folosul ființelor vii” (Prods Oktor Skjærvø, *Ahura Mazdā and Ārmaiti, Heaven and Earth, in the Old Avesta*, în *Journal of the American Oriental Society*, vol. 122, nr. 2, apr.-iun. 2002, pp. 309–410).

erau capabili să pună laolaltă materia poetică sub îndrumarea/inspirația lui Zarathustra.

Yasna XXVIII

≈RUGĂCIUNI PENTRU DOBÂNDIREA HARULUI ȘI A CUVINTELOR REVELAȚIEI≈

Notiță introductivă. Aici Zarathustra compune o rugăciune pentru a fi rostită de unii dintre tovarășii lui aleși; lucru posibil, dar deloc probabil, pentru cineva pe care îl putem considera drept adevăratul inițiator al mișcării de înnoire religioasă.

În mod cert, cuvintele sunt puse în gura unei persoane de rang înalt. Nu era Zarathustra însuși, pentru că avem expresia „lui Zarathustra și mie”, nu era nici suveranul Viștaspa (vezi „Viștaspa și cu mine”), nici Frashaoshtra; poate să fi fost Jāmāspa, care este pus aici să vorbească exact ca un preot, bucata fiind compusă de marele autor sau inspirator al tuturor versetelor, despre care presupunem în mod firesc că a fost Zarathustra.

Cel care povestește, oricine ar fi fost el, este reprezentat din poziția unui preot, cu mâinile întinse către simbolul prezenței lui Ahura Mazda, focul, și rugându-se, dintr-un motiv total lipsit de egoism, să i se dea înaltele însușiri necesare unui conducător. Cheia întregii yasna este grija față de cirezile de vite.

Sufletul Vitelor reprezintă o expresie poetică întemeiată, ca atâtea altele, pe considerații practice profunde. A te purta corect cu animalele, îndeosebi cu vaca și calul, era din punct de vedere individual o lege scrisă și nescrisă, în timp ce din punct de vedere public grija pentru bunăstarea vitelor a reprezentat unul din articolele religioase cele mai însemnate.